

DR. ÖĞR. ÜYESİ HASAN TERZİ:

İsrafı önlemek için **zihniyet dönüşümü** gerekli

RÖPORTAJ: YAHYA AYYILDIZ

İsrafı azaltmak için tüketim ürünlerinin nasıl tüketileceği ya da elden nasıl çıkarılacağı ile ilgili öneriler iyi niyetli olsa da eksik kalacaktır. Fikrî bir dönüşüm gerçekleşmeli insanların hayatında. Yetinen toplumdaki tüketen topluma nasıl dönüştüyse insanlık, israf eden toplumdaki bilinçli tüketen topluma dönüşmeli.

Öncelikle israfı ve tüketimi tanımlamak gerekir? İsraf nedir ve ne tür bir tüketim israfa girer?

İsraf bizim toplumumuza çok yabancı olmayan bir kavram aslında. Bunu dinle ya da kültürle açıklayabiliriz ancak lafı uzatmadan şunu açıkça söyleyebiliriz: Biz toplum olarak israf kavramına olumsuz anlamlar yüküyoruz. Çocuklarımızı israf etmeden yaşamak üzere yetiştiriyoruz, askeriyede “Lüzumsuzsa söndür!” diyoruz, bankalar kâğıt israfını önlemek için ekstreleri eposta üzerinden gönderiyor ve biz bütün bunlarla hayatın normal akışı içinde karşılaşıyoruz, hiçbiri bize anormal görünmüyor. Çünkü biz israf etmememiz gerektiğini düşünüyoruz. Peki, çok sevmediğimiz israf kavramını nasıl açıklıyor sözlükler? Gereğin-

den fazla tüketim. Yani ortada bir tüketim olması lazım ve bu tüketimin gereğinden fazla olması durumunda buna israf diyeceğiz. O halde tüketimin ne olduğuna değinmek gerekiyor. Hepimiz biliyoruz ne demek olduğunu, hepimiz tüketiyoruz bir şeyleri fakat “gereğinden fazla” tanımına gidebilmek için “gereği ne kadar?” sorusunu cevaplamamız gerekiyor.

Tüketimin gerekli miktarını aslında zamanın koşulları, kültür, yaşanılan şehrin büyüklüğü gibi ölçütler belirliyor diyebiliriz. Böyle olunca tüketimin anlamı bana göre farklı oluyor, başka bir ülkedeki insana göre farklı oluyor. Zaman değişince, kültür ya da şehirler farklılaşınca ihtiyaçlarımız değişiyor çünkü. Her insan ihtiyaçlarını gidermek için tüketiyor

ve ihtiyaçlar değiştiğinde tüketim biçimleri de farklılaşıyor. Bu durumda tüketimi belirleyen temel faktör, ihtiyaç dediğimiz kavram oluyor.

İhtiyaç kavramı kitaplarda “herhangi bir şeyin yokluğunun yaratmış olduğu gerilim hali” şeklinde tanımlanıyor. Susadığımızda veya acıktığımızda yaşadığımız gerilim, aslında hissettiğimiz ihtiyacın göstergesi olarak düşünülebilir. Bu gerilimler de bizi tüketime yönlendiriyor. Su içiyoruz, yemek yiyoruz, farklı ihtiyaçlarımızı çeşitli alternatiflerle gideriyoruz. Peki zaman, kültür ya da şehir değiştiğinde bizim ihtiyaçlarımız değişiyor mu? Değişiyor sanki, biz kahvaltıda çeşit çeşit kahvaltılıklar, yumurtalar, patatesler yerken başka kültürlerde insanların kahvaltısı yerine sadece kahve içtiklerini görebiliyoruz. Çoğu insan enerji ihtiyacını gidermek için sabah saatlerinde bir şeyler yiyip içiyor ama neden aynı şeyleri yemiyoruz ya da içmiyoruz? Neden farklı davranıyoruz birbirimizden? Cevap basit aslında, kültür farklı, zaman farklı, mekân farklı, her şey farklı. Maslow meşhur ihtiyaçlar hiyerarşisinde filanca kültürde ekmek fizyolojik ihtiyaçtır, filanca kültürde kahve fizyolojik ihtiyaçtır demiyor ki. İnsanların (tüm in-

HASAN TERZİ

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. Tüketici davranışları, kültürlerarası iletişim, pazarlama araştırmaları alanında dersler vermektedir. Alanında yazılmış çok sayıda makalesi, bildirisi ve kitap bölümü bulunmaktadır. Halen Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

sanların) fizyolojik ihtiyaçları vardır diyor, o ihtiyacın nasıl giderildiği ile ilgilenmiyor. Çünkü fizyolojik ihtiyaçlar bellidir: yemek, içmek, nefes almak, yani hayatta kalmak. Hayatta nasıl kalıyorsa kalır insan. İhtiyaç bellidir. Nereden ve nasıl gideriyorsa giderir. İhtiyaç tanımında biz ürünleri baz almıyoruz, insanı baz alıyoruz. Buradan bakınca kahvaltıda ne yediğinin çok önemi kalmıyor, insanın karnının doyması, yeterli miktarda enerji depolaması kâfi bizim için. Bu tanıma göre de gereği kadar tüketim denildiğinde hayatta kalmaya ya da hayatı sağlıklı bir şekilde sürdür-

meye yeterli tüketimi anlamamız gerekiyor. Bunun üstündeki her tüketime de israf diyebiliriz.

Somutlaştırmak gerekirse örneğin çok pahalı bir elbise almak israf mıdır?

Çok pahalı diye bir kategorileştirmeye gerek yok bence, temiz olduğu sürece bir tane elbise de yeterlidir. Şartlar gereği temiz kalamıyorsa elbise o zaman ikincisi, üçüncüsü ya da ihtiyaç

olduğu kadarı israf olmaz sanıyorum. Bunun dışında kalan elbise biriktirme işini çok doğru göremiyorum.

W. Sombart, lüks tüketimin kapitalizmi veya ekonomik gelişmeyi desteklediğini öne sürer. Bu görüşü nasıl değerlendirmek gerekir?

Grant McCracken moda kavramının 18. yüzyıl İngiltere sarayından doğduğunu savunuyor. Ona göre kral balo tertip ediyor, farklı şehirlerden gelen soylular ve zenginler kralın ve kraliçenin o baloda ne giydiğini görüp kendi şehrine dönüşünde benzer tarz ve renkte kıyafetler giymeye başlıyor. Bu soyluların ve zenginlerin balolarına gelen şehrin soyluları ve zenginleri de onlardan görüp kendileri de onlar gibi giyinmeye başlıyor. Böylelikle sarayda başlayan bir giyim tarzı küçük şehirlere kadar yayılmış oluyor. Lüks tüketim de bu şekildedir diye düşünüyorum. Bir kültürde, bir ülkede, bir toplulukta tercih edilen tüketim ürünleri ya da bunların benzerleri, kopyaları daha alt sınıflarda o ürünleri tüketen üst sınıflara benzeme arzusundan dolayı tüketime neden oluyor. Üreticiler de tercih edilen, beğenilen, moda olan tüketim ürünlerinin kopyalarını, benzerlerini yapıp ekonomik bir değer yaratmış oluyor. Zaten ihtiyacı, "kişinin mevcut durumu ile arzuladığı yaşam tarzı arasındaki fark" şeklinde tanımladığımız için insanlara arzu edecekleri bir yaşam tarzı gösterdiğinizde ve bunu da doğru bir biçimde yaptığınızda doğru pazarlama yapmış oluyorsunuz. Doğru pazarlama yaptığınızda da firmanız kâr etmeye, ekonomik olarak büyümeye başlıyor. Firma geliş-

yor, sektör geliyor, ekonomi geliyor. Ekonomik gelişmeyi pazarlama sağlamış oluyor bu yaklaşıma göre.

İsrafın ekonomik ve sosyal sonuçları nelerdir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

İsrafın ekonomik açıdan makro düzeyde zararı yoktur, faydası vardır. Zaten zararlı olsaydı israfın en çok olduğu toplumlar geri kalmış ülkeler olurdu. Halbuki tam tersi bir durum söz konusu, israf ettikçe gelişen bir yapıdan bahsediyoruz. (Bunu geri dönüştürememek şeklinde yorumlamamak lazım. Geri dönüşüm israfı önlemede çok kıymetli bir faktör elbette ancak ilk yatırım maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı ekonomisi zayıf ülkelerde daha az geri dönüşüm çalışmaları görüyoruz. Bu farklı bir tartışmanın konusu.) Ancak israf tümüyle faydalıdır diyemeyiz. Hatta toplumsal açıdan büyük zararları olduğuna inanıyorum. En önemlisi de düşünme biçimlerimize, yaşam tarzlarımıza verdiği zarardır. Önceden tabağı sıyırmak, sünnetlemek vardı, tabakta kalan pirinçler arkamızdan ağlardı, sofrada ekmeğin kırıntısı kalması gelecekteki fakirliğin habercisiydi, bırakılmazdı, insanlar yeni kıyafetleri, ayakkabıları yalnızca bayramlardan önce alırdı ve bunlar çok kıymetli olurdu. Şimdi tabağı temiz bırakmamak için zorluyoruz sanki kendimizi, küçücük bir ekmeğin kırıntısına değil ekmeğin tamamınının atılmasına üzülüyoruz bile, kıyafet dediğimiz şey canımız sıkıldığında, moralimiz bozuk olduğunda bizi daha mutlu yapmak için üretilmiş şeyler gibi oldu, devamlı moralimiz

bozuk, her zaman AVM'lerdeyiz. Neden? Mutlu olmak için alışveriş yapıyoruz çünkü. Çünkü mutluluğu daha çok tüketmekte arar hale geldik. Çünkü tüketmediğimiz zaman kendimizi eksik ve mutsuz hissediyoruz. Çünkü elimizdeki bize yetmiyor, daha fazlasını istiyoruz. Toplumsal açıdan büyük zararları var demiştik ya, işte en büyük zarar şu: (Bir hocamızın deyimiyile) yetinen toplumdaki tüketen topluma dönüştü.

Dünyada ve Türkiye'de daha çok hangi tüketim kalemlerinde israf yapılmaktadır?

Nerede israf yok ki? Her şeyde var. Uzaklarda aramaya gerek yok cevabı, hangimiz bir kıyafetle yetiniyoruz, hangimiz tek çeşit yemekle doyabiliyoruz, daha da ilginç hangimize zaman yetiyor? Hoyratça harcıyoruz her türlü kaynağı ve yetinemiyoruz. Yılmaz Erdoğan'ın bir anısı var: "Ankara'ya yatılı okula gittiğimde yemekhanede tabldotlarımızı aldık, sıraya girdik. Yemek sırası bana gelince aşçı abi çorba, sulu yemek, pilav ve tatlı koydu tabldotuma ve ben şaşırdım. Bunlardan hangisini yiyeceğim diye sordum" diyor. "Köyde biz ailecek tek çeşit yemek yerdik, ortadan yerdik, beğenmeme ya da 'sonra yerim' deme lüksümüz yoktu" diye ekliyor. Hangimiz Yılmaz Erdoğan'ın çocukluğunda yaşadığı o şartlarda yaşamaya razı oluyoruz? İlginç bir örnekle farklı bir bakış açısı getirmeye çalışayım: İçinde yaşadığımız postmodern çağda kırılamayan bir kısır döngünün içinde yaşıyoruz. Sabah kalkıyoruz, özel aracımızla ya da toplu taşıma araçlarıyla

la iş yerine gidiyoruz, akşama kadar kapalı, güneş görmeyen bir mekânda neredeyse hareketsiz kalıyoruz, akşam yemek yiyip spora gidiyoruz. Neden gidiyoruz spora? Sağlıklı ve fit bir vücuda sahip olmak için. Spordan sonra bir-iki aktivite, (yine kapalı mekânda) sonra eve gidip yatıyoruz. Sabah yine aynı döngü akşama kadar. Neden spor yapıyoruz? Sağlıklı olmak için. Neden sağlıklı olmaya çalışıyoruz? Çünkü sağlıklı bir hayat yaşamıyoruz. Yiyeceklerimiz sağlıklı değil, iş yerlerimiz sağlıklı değil, alışkanlıklarımız sağlıklı değil. Ama sağlıklı olmak istiyoruz. Yılmaz Erdoğan sağlıklı yiyeceklerden ve bir çeşit yiyordu, tarlada, bağda, bahçede güneşin altında vakit geçiriyordu, fakat spor salonuna gitmiyordu (çok büyük ihtimalle), o zaman şimdiki gibi spor salonu da yoktu, spor salonuna gerek de yoktu. Ne oldu peki? "Biz büyüdük ve kirlendi dünya" diyor ya şarkıda, biz tüketim merkezli bir sistemin içine dahil olabilmek için köydeki doğal yaşantımızı bırakıp şehre geldik. Bauman'ın anlatımıyla bedenlerimizi bir tüketim nesnesi haline dönüştürüp doğalmış gibi yaşamaya başladık. Son zamanlarda şehirden sıkılıp köye yerleşen ünlüleri ya da sıradan insanları YouTube'da görmeye başladık. Neden? Doğal olan, insana özgüdür çünkü, insanın bir tarafı o doğal olanı ister. Şehir yapaydır, insana göre değildir çünkü. Uzun lafın kısası, her şeyi israf ediyoruz ama en başta kendi bedenimizi ve geleceğimizi...

İslam'ın tüketime ve israfa yaklaşımı nedir?

Snowpiercer filminde (kitapta ve dizide de) bahsedilen bir yapı, bir sistem var. Bu sistemde treni (sistemi) yöneten kişi biraz zalim ve trendekilere biraz eziyet ediyor, arka taraflarda yaşayan fakir halktan biri de bu sisteme isyan edip bir akıl hocasının desteğiyle makinisti öldürüp sistemi ele geçiriyor. Fakat treni (sistemi) ele geçirdiğinde kendisinin de makinist gibi biraz zalim olması gerektiğini anlıyor, çünkü sistem dediğimiz şey, aslında kendi içinde tutarlı bir yapı, ön taraftakiler arka taraftaki insanların nasıl davranması gerektiğini, ne zaman uyuması, ne zaman uyanması gerektiğini, neyi yerse sağlıklı, neyi yerse hasta olacağını söylüyor ve arka taraftaki insanlar da buna sorgusuz inanıyorlar. İsyen eden ve başrolü oynayan kahramanımız da kendisi makinist olduğunda, siste-

mi ayakta tutabilmek için önceki makinistin yaptığının benzerini yapmak zorunda olduğunu fark ediyor. Ben bugünkü ekonomik ve toplumsal sistemi tam olarak Snowpiercer filmindeki trene benzetiyorum ve trenin, yani sistemin içinde yapılan bütün

zası ağır, bu yüzden nikah çok önemli, bu yüzden alkol yasak, bu yüzden faiz haram. Önemli İslam düşünürlerinden Gazali bütün kuralların, izinlerin ve yasakların karşıladığı birtakım ihtiyaç dereceleri olduğunu söylüyor. En alt basamakta zaruriyyat,

Tabağı temiz bırakmamak için zorluyoruz sanki kendimizi, küçücük bir ekmek kırıntısına değil ekmeğin tamamının atılmasına üzülüyoruz bile, kıyafet dediğimiz şey canımız sıkıldığında, moralimiz bozuk olduğunda bizi daha mutlu yapmak için üretilmiş şeyler gibi oldu, devamlı moralimiz bozuk, her zaman AVM'lerdeyiz.

eleştirilerin, bütün isyanların, treni, yani sistemi güçlendirdiğini düşünüyorum. İslam dini ise bize başka bir trenin, yani bambaşka bir sistemin var olduğunu anlatıyor. Bugünkü bütün ekonomik sistemlerin temeli olan

sonra haciiyyat, sonra da kemaliyyat (tahsiniyyat) yer alıyor şeklinde ifade ediyor El-Mustasfa adlı eserinde. Bunların üstünde de tarafiiyyat diye adlandırdığı bir derece olduğunu, bu derecede israfların yer aldığını, bunların yapılmaması gerektiğini ifade ediyor. Zaruriyyat derecesindeki ihtiyaçlar insanın hayatta kalması için gerekli olan en temel ihtiyaç seviyesini ifade ediyor; ölmeyecek kadar yiyecek ve su, hayatta kalmaya yetecek kadar bir barınak, vb. Çünkü insanın korunması gereken beş yapısı var (akıl, can, mal, nefis ve din), bunları korumaya yeterli olan seviyeyi ifade ediyor. Hacıyyat seviyesinde temiz yiyecek ve su, rahat hareket edilebilecek barınak gibi ürünler veya nesnelere yer alıyor. Bahsettiğimiz beş yapıyı daha iyi korumak için gerekli olanlar yani.

Üçüncü seviye olan kemaliyyat (tahsiniyyat) seviyesinde ise güzelleştirmelerden bah-

faiz diye bir şey yok İslam'da örneğin. İslam hukuk kurallarının beş temel esası korumak için konulduğunu biliyoruz; aklın, canın, malın, neslin ve dinin korunması. Bu yüzden insan öldürmenin ce-

sediyor. Sağlıklı, daha çok enerji veren yiyecek ve içecek, ibadetin ve eğitimin daha güzel yapılabildiği yapılar, evler, okullar, kütüphaneler bu sınıfta yer alıyor. Hepsi aklın, canın, malın, neslin ve dinin korunması için, başka bir amaç yok. Bunların dışında kalanlara da tarafıyat diyor Gazali ve ihtiyacın dışındaki her şeyin uzak durulması gereken şeyler olduğunu ifade ediyor. İslam aslında diğer tüm alanlarda olduğu gibi ihtiyaç ve tüketim alanında da insan temelli, toplumun faydasını önceleyen bir bakış açısı sunuyor. O bakış açısına dönebilir miyiz, bu anlayışı hayat geçirebilir miyiz bilmiyorum ama gerçekleşirse daha huzurlu bir dünya ve daha mutlu insanlar olacağımıza inanıyorum.

Tüketim algısı, tarihi süreç içerisinde nasıl gelişti veya değişti?

Benim bu konuyla ilgili bir görüşüm var. Paranın icadı, Sanayi Devrimi, bilgisayarların hayatımıza girmesi, internetin icat edilmesi, insanlık için çok büyük gelişmelerdir, doğru fakat

bugünkü üretim ve tüketim kalıplarımızı en çok etkileyen olay Henry Ford'un otomobil üretiminde kayan bant sistemine geçmesidir diyorum. Evet, bugün para olmadan neredeyse hiçbir şey yapamıyoruz; evet, neredeyse her şeyi makinelerle üretiyoruz; evet, bilgisayarlar ve internet olmasa ne yapacağımızı şaşırabiliriz. Fakat hepsini anlamlı kılan şey, üretimde kayan bant sisteminin kullanılmasıdır. Çünkü kitle üretimi ancak bu sistemle mükemmel olabilir. Kitle üretimi olduğunda kitle tüketimi de hemen arkasından gelmek zorundadır ve gelmiştir. Kitleli üretimin ve kitleli tüketimin olduğu yerde toplumların istek, arzu ve beğenilerini üreticiler kontrol eder hale gelmiştir. Buraya kadar geldikten sonra bireylerin farklılık arayışı da anlamsız hale gelmektedir, çünkü herkes farklı olma arzusunda aynı hale gelmiştir. Herkesin aynı olduğu durumda bireysel tercihler kontrol edilebilir olmuştur. Tercihleriniz kontrol edilebiliyorsa kendinize ait olmayan bir

hayatı yaşıyorsunuz demektir. Kendi hayatını yaşayan insan toprağı eker, meyveyi toplar, hayvanı güder, kendisinin ve ailesinin ihtiyacını giderir, kendi hayallerini gerçekleştirir. Kendi hayatını yaşamayan insan, başkasının toprağını eker, başkasının ihtiyacını giderir, başkasının hayalini gerçekleştirir. Önceki bir soruyla ilişkili olarak düşünün, bir insanın hayali, sağlıksız bir hayat yaşayıp sağlıklı olabilmek için spor salonuna gitmek olabilir mi? Doğal olarak kendisinde var olan yeteneği, gücü kullanarak başkasına para kazandırıp, kazandığı parayla doğuştan sahip olduğu halde sonradan bozduğu sağlıklı vücuda sahip olabilmek adına yine bir başkasına para kazandırmak olabilir mi bir insanın hayali? Bu yüzden biz başka birilerinin hayallerini gerçekleştirilmeye çalışan ve bunu da tüketimle yapan insanlarız. Kendi hayalimizden vazgeçip başkalarının hayallerini gerçekleştirmek, işte tüketimin dönüşümü böyle oldu.

Veblen'in gösterişçi tüketim kavramı, modern tüketim anlayışının bir ifadesi gibi. Veblen bu kavramla neyi anlatmak istiyor ve bugünkü tüketimimizin ne kadarı gösterişe yönelik?

Bir yüksek lisans öğrencisi derste "instagram hesabımdan paylaştığım bir fotoğrafta giydiğim bir gömleği bir daha giymek istemiyorum, çünkü o gömleği insanlar gördü ve ben tekrar aynı kıyafetle görülmek istemiyorum" demişti. Veblen'in "ucuz bir ceket, ucuz bir adam anlamına gelmektedir artık" ifadesindeki "ucuz bir ceket" kavramını "daha az kıyafet" ifa-

desiyle değiştirirsek o öğrencinin anlatmak istediğini tam olarak anlayabiliriz. Baudrillard, Veblen'in teorisini ete kemiğe büründürdü ve tüketimin bugün aslında bir üretim aracı olduğunu gösterdi bize. Sahip olduklarımızı göstermek istiyoruz, başkaları bizi fark etsin istiyoruz, görünür, popüler olmak istiyoruz. Yakın çevremize gösterebiliriz ne kadar güzel şeylere sahip olduğumuzu, tanıdıklarımıza anlatabiliriz filanca ürünü neden satın aldığımızı. Fakat tanımadıklarımız? Artık onlara da göstermek istiyoruz. Biz onları tanımasak da onlar bizden haberdar olsun istiyoruz. Tüketilmek istiyoruz. Bunun en işlevsel mecra-sı da sosyal medya. Sosyal medyayı müthiş bir gösteri arenası olarak kullanıyoruz. Anı biriktirmek için değil başkalarına göstermek için fotoğraf çekiyoruz. Karnımızı doyurmak için değil başkalarıyla paylaşmak için yemek yiyoruz. Örtünmek ya da soğuktan korunmak için değil iyi görünmek için giyiniyoruz. Sergilediğimiz her bir tüketim davranışı başkaları için olunca Baudrillard haklı oluyor, başkaları için yaşıyan birimlere dönüşmüş oluyoruz. Kendimiz için yaşıadığımızda, kendimiz için yediğimizde, kendimiz için giyindiğimizde, kendimiz için fotoğraf çektiğimizde hiçbir gösteriş çabasına girmemiş oluyoruz. Ancak "Başkaları nasıl değerlendirir bu ürünü acaba?" sorusunun girdiğı her tüketim kararında gösteriş vardır.

Modern toplum, Baudrillard'ın ifadesiyle, "tüketim toplumu" olarak adlandırılmaktadır. Bununla kastedilen, Descartes'tan

ödünç alırsak, "Tüketiyorum, o halde varım" anlayışı mı?

Baudrillard'ın yaklaşımını çok değerli buluyorum. Baudrillard'a göre ürünleri fonksiyonel faydaları için değil gösterge anlamları için satın almaya başladık. Bulaşık makinesinden bulaşıkları temiz yıkamasını değil, buzdolabıyla uyumlu olmasını istiyoruz artık. Salonumuza koltuk takımı alırken rahatlığa değil halıyla ya da perdeyle uyumlu olmasını önemsiyoruz. Çünkü takım halinde nesnelere sunduğı faydanın her bir ürünün tek başına sağladığı fay-

.....

Bireysel düzeyde israfı ortadan kaldırmak için ihtiyaçlarımızı doğru tanımlamamız gerekiyor. Ne olmadan yaşayamayız, neyi almazsak yaşamaya devam edebiliriz, bunu doğru tespit etmemiz gerekiyor. İnsanlar (gıda ürünlerini dışarıda tutarak söylüyorum) bugün alışveriş yapmayı bıraksa, neredeyse herkes en az iki sene rahatça yaşayabilir.

.....

dadan daha büyük oluğuna inanıyoruz. Bu inançla da evlerimizi birer sunum mekanına dönüştürüyoruz. Bunun da buzdolabı ya da koltuk sahibi olmak için değil güzel görünen, albenisi olan, bizim zevkimizi yansıtan, ne kadar doğru tercihler yapabildiğimizi belli eden ürünler yelpazesıyla yapıyoruz. Çünkü Baudrillard'a göre bu tüketim değil, aslında göstergeler üzerinden yaptığımız bir üretim. Biz anlam üretmeye çalışıyoruz. Kimlik ya da kişilik inşa etmeye çalışıyoruz. Bu bağlamdaki tüketimleri gerçekleştirirken de aslında kendimizi tüketilen ya da tüketilmesini istediğimiz bir nesneye dönüştürüyoruz. Bu durum-

da da Descartes'in ifadesini şöyle değiştirmemiz gerekiyor, "tüketiyorum, çünkü tüketilmek istiyorum".

Müslüman toplumdaki tüketim algısı nasıl bir çeşitlilik gösteriyor? Bu çeşitlilikte ne tür faktörler rol oynuyor?

Müslüman toplamları nereden, hangi ülkeden, hangi kültürden okuduğumuza bağlı. Katar'dan bakarsanız farklı bir resim görürsünüz, Birleşik Arap Emirlikleri'nden farklı, Afganistan'dan farklı. Ancak kendi doktora tezimde ulaştığım ilgi çeki-

ci bir sonucu paylaşayım sizinle: Görece yüksek gelir grubundaki bireyler, satın aldıkları ya da sahip oldukları ürünlerle ne kadar zevk sahibi olduklarını, tercihlerinin ne kadar güzel olduğunu göstermek amacını gütmektedirken görece düşük gelir grubundaki bireyler sahip oldukları ya da satın aldıkları ürünler aracılığıyla ne kadar zengin olduklarını göstermeye çalışıyorlar. Dolayısıyla Katar'da yaşıyan bir Müslümanı her zaman temiz ve güzel elbiseler giyerken, pahalı tablolar satın alırken, hatta futbol kulübü satın alırken görebilirsiniz. Ancak Afganistan'da yaşıyan orta gelirli bir Müslümanın kendini zengin göster-

me çabasına şahit olursunuz. Çünkü Müslüman da olsa farklı bir dine mensup da olsa hepimiz insanız ve hepimizin içinde birtakım dürtüler mevcut. Güzel olanı arzuluyoruz, rahat olanı tercih ediyoruz, konforlu olana sahip olmak istiyoruz, çünkü insanız. Bu konuda Müslüman olanla olmayan arasında bir fark olmadığını düşünüyorum. Müslümanların daha dikkatli davranması gerekmez mi, tabii ki gerekir, çünkü İslam zaten ifrat ve tefrit arasında bir orta yolu emrediyor ancak öyle sanıyorum ki İslam dinini ne doğru anlayabiliyoruz ne de doğru uygulayabiliyoruz.

İsrafı ortadan kaldırmak veya minimum düzeye çekmek için neler yapılabilir?

Bunu bireysel ve toplumsal olarak iki düzeyde gerçekleştirebiliriz diye düşünüyorum.

Bireysel düzeyde israfı ortadan kaldırmak için ihtiyaçlarımızı doğru tanımlamamız gerekiyor. Ne olmadan yaşayamayız, neyi almazsak yaşama-

ya devam edebiliriz, bunu doğru tespit etmemiz gerekiyor. İnsanlar (gıda ürünlerini dışarıda tutarak söylüyorum) bugün alışveriş yapmayı bıraksa, neredeyse herkes en az iki sene rahatça yaşayabilir.

Toplumsal düzeyde israfı engellemek için insanları dış görünüşlerine göre değerlendirmemek gerektiğini öğrenmemiz gerekiyor. Herkesin birey olduğunu, herkesin eşit olduğunu kabullenmemiz gerekiyor. Herkesin eşit olduğu yerde biz de o eşitlerden biri oluruz ve diğerlerinden farklı olmamız gerekmediğini anlamış oluruz. Farklı olmadığımız durumda da sadece ihtiyaçlarımız için tüketimde bulunuruz.

Bu konuda teknolojiden de faydalanılabilir mi? Örneğin kullanılan eşyaların ikinci el satışını gerçekleştiren sosyal medya ortamları, israfın azaltılmasına katkı sunabilir mi?

Ben israfı sadece ürünlerin gereğinden fazla tüketilmesi olarak gör-

müyorum, bir zihniyet meselesi olarak görüyorum. Dolayısıyla israfı azaltmak için tüketim ürünlerinin nasıl tüketileceği ya da elden nasıl çıkarılacağı ile ilgili öneriler iyi niyetli olsa da eksik kalacaktır diye düşünüyorum. Fikrî bir dönüşüm gerçekleşmeli insanların hayatında. Önceki sorunuzda ifade ettiğim gibi hem bireysel hem de toplumsal tarafı olan hem bugünü hem geleceği kurtaracak bir dönüşüm olmalı bu. Yetinen toplumdaki tüketen topluma nasıl dönüştüyse insanlık, israf eden toplumdaki bilinçli tüketen topluma dönüşmeli. Geleceğimiz olan çocukları hayata hazırlayan anne-babalara bilinç aşılanmalı önce. Okullarda eğitimciler öğrencilere israf etmeme noktasında örnek olmalı. Camilerde görevliler israf etmemenin İslam dininin bir gereği olduğunu göstermeli insanlara. Politikacılar israf engellendiğinde devletin nasıl bir refaha ulaşacağını göstermeli halka. Ancak bu şekilde israfı her alanda önleyebiliriz diye düşünüyorum.